

измести из Новог Сада у Пешту. У предговору књиге, који представља својеврстан кратки преглед историје Уједињене омладине српске и општи увод у проблематику, аутор истиче да ова, до сада мање позната архивска грађа, упућује на пресудан утицај рада омладинаца на одлуку угарских власти да се активно почне мешати у унутрашњу организацију и деловање српске народно-црквене аутономије. Многобројне извештаје о раду Омладине слали су и аустроугарски конзули у Београду, директори полиције у Пешти, команданти Земунске трупне бригаде и други службени-

ци. Из објављених докумената произилази да су аустроугарске власти сматрале Омладину озбиљном претњом, коју је требало непрестано надzirати и сузбијати. Узимајући у обзир шири контекст теме и значај Уједињене омладине српске, књига не представља само зборник архивске грађе о једној организацији већ и о српском народу као целини у једном веома турбулентном раздобљу његове историје.

Нино Делић,
историчар мастер,
Историјски институт Београд

UDC 929(=163.41)

КАРИКА У ЛАНЦУ ПОСТОЈАЊА

(Боривој Чалић, *Трагови у трајању. Портрети и скице*,
Вуковар: Веће српске националне мањине града Вуковара и
Загреб: Српско културно друштво „Просвјета”, 2014, 280 стр.)

Научни допринос истакнутог српског културног посленика и прегаоца Боривоја Чалића одликује се богатим и оригиналним опусом. Његова библиографија броји више од 60 јединица, насталих углавном на основу архивске грађе. У својим радовима овај истраживач, биограф, библиограф и библиофил већином се бави догађајима и личностима Срба у Славонији, Срему и Далмацији.

Аутор је књигу *Трагови у трајању* писао с намером да подсети на, за културу, значајне трагове знаменитих Срба свога краја. Али је он то чинио и са жељом да код нас Срба, који стално све изнова започињемо, оно што вреди – потраје; да једни друге, као карике у ланцу трајања, научимо да настављамо.

Да је наслов ове књиге оправдан говори и то што је она сама управо својим садржајем прилог нашем трајању као народа. То потврђује неколико њених значајних одлика.

Прва одлика ове монографије јесте *енциклопедичност*. Поднаслов књиге „портрети и скице” указује на њену садржину – чини је низ *биографија* знаменитих личности вуковарског краја које су својим делом значајно допринеле развоју српске културе. То су личности које су или родом из Вуковара, или су их животни пут и њихово опредељење довели да тамо бораве неко време, дуже (Јован Козобарић, Јаков Игњатовић) или краће (Бранко Радичевић, Корнелије Станковић). Осим града Вуковара, овде су укључена и околна места (Борово, Даљ, Илок, Вѐра, Бијело Брдо, Трпиња, Товарник итд). Време које су ове личности обележиле обухвата 18. век (Захарија Орфелин, изузетна и свестрана личност из Вуковара; Григорије Јездимировић, уметник из Борова; Јаков Недић, иконописац из Боботе; Никола Петровић, сликар из Илока), највише 19. век (Урош Миланковић, филозоф из Даља; Димитрије Посниковић, сликар из Бијелог Брда; Татомир Миловук, учитељ из

Трпиње), али задире и у 20. век (Хуго Клајн, психоаналитичар, преводилац и редитељ; Ненад Митров, песник; Петар Бингулац, музиколог и музичар; Ернест Диамант, правник; Верена Хан, историчарка уметности; Димитрије Вученов, филолог – сви родом из Вуковара). Биографије личности су свака за себе (мања или већа) целина, а истовремено је између њих успостављена снажна веза. Због тога, али и зато што су биографије засноване на грађи која је толиког обима да је за њено прикупљање потребно више времена од једног просечног истраживачевог живота (та грађа и јесте резултат око тридесет година истраживања), нема сумње да је у основи реч о енциклопедијском делу.

У Чалићевом излагању ових енциклопедијских чињеница, задивљује његова вештина да толико истраживачких резултата, литературе, података, значајних личности, њихових деловања, чланова породице, предака и потомака, као и везе са знаменитим личностима из других крајева, смести на толико мали простор. Књига, иако невеликог обима, садржи и више од 300 илустрација, као и литературу и изворе, који су наведени у фуснотама. Уз то, писац се у овој књизи не зауставља на изношењу „штурих података и сувих чињеница”, већ их обогаћује и осмишљава осликавањем времена и краја у којем су личности живеле. Он психолошки и социолошки оцртава њихове портрете, готово као сликар који карактерним цртама модела даје свој лични печат. Чалић често с лакоћом, понекад само у једној реченици, узгредно помене, или наброји „резултате” многих дуготрајних, неретко вишедеценијских трагања, читања, проучавања, бележења и поређења грађе.

Највише текста аутор је посветио личности коју је највише проучавао и о којој је и пре ове књиге највише и писао – Вуковарцу *Захарији Орфелину*. Иако временски најудаљенија и најтајанственија, личност Орфелина заузима више од петине књиге, управо зато што је имао и најпосвећенијег истраживача – самог Чалића, познатог *орфелинолога*. Помињући имена личности, дела, часописа, институција и места, често у само неколико реченица, Чалић дочарава атмосферу времена у којем је Орфелин живео, а потом и атмосферу времена које је за њим уследило.

Орфелину је посвећено прво поглавље ове књиге, док се следећа поглавља већином одnose на појединачне личности (с њиховим именима као насловима поглавља) али их има где су и личности груписане заједничким занимањима („Ликовна и примењена уметност”, „Учитељи и професори”, „Свештеници”, „Музика и позориште”), породично („Породица

матере Бранка Радичевића”, „Ернест и Кете Диамант”), или, условно речено, тематски („Вуковарски круг”, „Добротвори”). Ипак, и поред овакве структуре садржаја, међусобно се преплићу везе међу личностима, како породично (у поглављима о некој личности помињу се и занимања других значајних личности из породице, као што је то случај у поглављима о Миловуку, Гавриловићу, или Миланковићу), тако и просторно (веза тога краја, на пример, са Сремским Карловцима).

Знамените личности које у овој књизи следе Орфелина различитог су опредељења и бавиле су се различитим делатностима. То су били: свештена лица (митрополит Петар Јовановић, владика Викентије Вујић), сликари (Јован Исајловић Старији, Јован Исајловић Млађи, Григорије Јездимировић), лекари (Константин Пеичић), учитељи (Тодор Влајић, Павле Адамовић), трговци (Јустин Михаиловић, Константин Стојшић), правници (Стеван Поповић), адвокати (Павле Јовановић, Александар Пеичић), а придружује им се чак и један кројачки мајстор, чији је занат прерастао у етнографску теорију и педагогију (Никола Арсеновић). Оно што им је, међутим, свима заједничко, било да је реч о уметницима, научницима, добротворима, или, пак, о свестраним личностима, јесте чињеница да су својим животима оставили *итрага* у националном *итрајању*. На пример, Чалић наводи да је Орфелинов *Горесџини илач* прво штампано песничко дело код Срба, као што се у Орфелиновом Буквару налази на значајну новину – да се први пут у српској култури у штампаној књизи среће грађанска ћирилица (стр. 38), односно да је „Орфелин поставио темеље рационалистичке и грађанске оријентације српске културе” (стр. 59), на својим сликама ношњи Арсеновић је оставио „важне историјске и етнографске податке о изгледу народних ношњи и призорима из народног живота”, али он је и креатор пројекта за „училиште за одевање” (стр. 191), а Милутин Миланковић, осим што је први Србин и међу првима у Аустроугарској монархији са звањем доктора технике, по њему су названи планетоид и кратери на Месецу и Марсу, а његови „климатски циклуси потврђени су као једно од највећих научних достигнућа 20. века” (стр. 250).

Чини се да је личност Захарије Орфелина умногоме одредила Чалићев рад. Као да је, дивећи се његовим разноврсним особинама, њима био и инспирисан. Тиме је он овај наслов широког захвата веома оправдао.

Друга одлика којом се истиче ова књига јесте њен значајан *ирилог историји националне (српске) културе* – не само садржином,

већ и начином *иpистyиy*. У овој књизи аутор отвара питања истраживачевих мотива („за новим изворима (...) вреди трагати”, стр. 9) и културе националног сећања као *иpедмeйa иcтyиpживaњa*. У том смислу ова књига је и својеврстан *иcтyиpживачки манифeст*, јер аутор исказује свој став о научном приступу оваквим предметима, сагледавајући смисао националног *иcтyиpживaњa* и важност *oбнoвe иcтyиpживачкe мeйoдoлoгij* у те сврхе. Правим акцентовањем догађаја и односа враћа им и њихову истинску вредност. Показује колико је важан поглед на свет, на себе и своју припадност. Колико је за истраживање важна и личност истраживача, колико његова интуитивност зависи од мотивисаности која га покреће и колико је у истраживању значајан тренутак просветљења...

Избор иpедмeйa за истраживање говори умногоме и о *oсoбинaмa сaмoгa иcтyиpживaчa* – о његовом приступу, начину обраде као и о томе шта можемо очекивати од његове презентације резултата истраживања.

У „истраживачев манифест” укључено је и нужно навођење онога што је вероватно *зaувeк изгyбљeнo* (није пронађено, уништено је или спаљено), као важног *иpагa o иoстoјaњy*. Тако аутор поводом Орфелинове књижице *Гoрeстини илaч*, наводи да је њен последњи познати примерак изгорео у пожару након бомбардовања Народне библиотеке у Београду (стр. 30), као што бележи да први српски календар није сачуван, или да се данас за Орфелина не зна где је сахрањен. Наводи и неколико података о Василију Бајићу, уз напомену: „нека бар и оволико остане забележено, а за незаборав” (стр. 84). Те малобројне податке о личностима, а које спадају под *скицe* из поднаслова књиге, Чалић очигледно наводи и као неку врсту залога, јер верује да ће се овом мозаику личности с временом прикључити и „нова лица која су, за сада, у сенци заборава” (стр. 6), јер и оно што је необјављено или још неистражено, јавиће се можда као нешто што *иeк иpебa ypaдиити*.

У светлу свега тога и Чалићев израз *иpагoви y иpajaњy* може се поимати и као *мeйoдoлoшки иpистyиy* или *иpинцип*, уз помоћ кога ће се на другачији начин на овом пољу и практично деловати. Стога је ово допринос

и *мeйoдoлoгij* *иpoучaвaњa* националне културе.

Сагледавајући истраживачки посао као *мисију*, Чалић је започео својеврсни *мoзaик рeкoнcтyрoкциje* националног сећања. И, кренуо, као што и доликује, управо *oд сoйcтивeнoг зaвичaјa*. Тиме се придружио Србима у данашњој Хрватској, који чувају своје сећање, језик и писмо (књига је објављена на ћирици). Срби ван Републике Србије изгледа да чувају српско трајање и за своју немарну и заборавну браћу ушущкану у границе номиналне државе.

Управо та *зaвичaјнoст* била би трећа одлика ове књиге, као *иcтyђaвaњe зaвeштa* којим Срби у Хрватској чувају своје национално трајање. Ова књига управо износи доказе за то да су последњих векова Срби у вуковарском крају значајно учествовали у стварању српске културе. У прилог томе, на пример, аутор наводи да „Споменица Мојсеју Путнику изражава и важан национално-патриотски и политички момент – величање Српске православне цркве као главне националне предводничке снаге” (стр. 23).

Стога је важно истаћи да, осим што је писана руком Вуковарца, ова књига је објављена и издавачким трудом Српског културног друштва „Просвјета” из Загребa и Већа српске националне мањине града Вуковара.

Монографија *Тpагoви y иpajaњy* припремана је одмерено, с укусом. Писац је марљиво истраживао, пронађено је стрпљиво обрaдиo y пoузaдaнo знaњe, кoјe је пoтoм читaoцy пaжљивo пpeдcтaвиo. Због свега тога, ова књига представља изразито снажну карику у *лaнцy* националног *иoстoјaњa* Срба, јер управо трагови који се утискују и чине то трајање. Јер, шта су друго трагови него *љyди* а трајање *дo нaрoдa*?

Монографија коју препоручујемо научној јавности представља темељно промишљено и модерно конципирано дело. Овим својим подухватом и сам Чалић дао је свој допринос националном трајању, чиме се, као *личним иpагoм*, уписао на листу *знaмeниитих личнoсти* вуковарског краја.

Дејана Оцић
Завод за уџбенике Београд